

ΕΛΕΝΑ Β. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

Τμήμα ενεπίγραφης τράπεζας στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Αριστερό τμήμα ορθογώνιας πλάκας τράπεζας από λευκό, κακής ποιότητας, μάρμαρο, κατά τόπους γκριζό με κιτρινωπές φλέβες· πιθανόν όχι αττικό. Η πλάκα είναι σπασμένη δεξιά, κατά το μήκος και το πλάτος της. Δεν είναι γνωστός ο τόπος εύρεσής της. Φυλάσσεται σε αποθήκη της Συλλογής Γλυπτών του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Φέρει αρ. ευρ. 11816. Εικ. 1-2.

Σωζ. μήκος 22 εκ., πλάτος 26,5 εκ., ύψος 9,3 εκ.

Ύψος γραμμάτων 2,5 εκ.

Τέλη 4ου – αρχές 3ου αι. π.Χ.

Ἱερά Ἄρ[τέμιδος?]

Στην άνω επιφάνεια της τράπεζας έχει λαξευθεί ορθογώνια βάθυνση, μήκους 18,5 εκ., πλάτους 21,3 εκ. και μέγιστου βάθους 4,3 εκ., η κοίτη της οποίας και τα εσωτερικά της τοιχώματα φέρουν αδρή επεξεργασία με χονδρό βελόνι. Κατά μήκος των μακρών πλευρών η βάθυνση οριοθετείται από λειασμένο ευθύγραμμο περιχέλιωμα, πλάτους 2,5 εκ. Το μέσο της στενής πλευράς καταλαμβάνει επίσης λειασμένη, ανάγλυφη γλώσσα,¹ πλάτους 5 εκ. Εκατέρωθεν της γλώσσας διαμορφώνονται, ανά δύο σε κάθε πλευρά, ρηγά, πεταλόσχημα λαξεύματα, βάθους 0,001 μ., που εναλλάσσονται με ισάριθμες λειασμένες προεξοχές – οξύληκτες οι δύο εξωτερικές.

Κανονικά διαμορφωμένη και αποστρογγυλεμένη είναι η κάτω αριστερή γωνία της τράπεζας. Η στενή της πλευρά έχει ακανόνιστο μέτωπο, αδρά λαξευμένο σε όλο του το μήκος. Η κάτω επιφάνεια της πλάκας (εικ. 2) είναι τελείως ανώμαλη και δεν σώζει ενδείξεις για την ύπαρξη ποδιών ή πλακών στήριξης. Ομοίως απουσιάζουν οι ενδείξεις για τη λάξευση άλλων βαθύνσεων πάνω στην πλάκα.

Ευχαριστίες οφείλονται στον Άγγελο Ματθαίου και τον Νικόλαο Παπαζαρκάδα, καθώς και στον Γιώργο Παπαδόπουλο και τη Γεωργία Μαλούχου, για την ανάγνωση του δοκιμίου και τις χρήσιμες παρατηρήσεις τους. Στο εξής το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο θα απαντά με τη συντομογραφία ΕΑΜ και το Επιγραφικό Μουσείο με τη συντομογραφία ΕΜ. Η φωτογραφία της εικ. 1 είναι του Κώστα Ξενικάκη, ενώ της εικ. 2 της γράφουσας.

1. Τα γράμματα Ζ και Η που είναι ρηγά χαραγμένα, ίσως με καρφί, στη λειασμένη επιφάνεια της γλώσσας είναι πολύ ύστερα, ίσως και των νεότερων χρόνων, και οπωσδήποτε δεν ανήκουν στην περίοδο χρήσης της τράπεζας.

Το μνημείο

Η ιερὰ τράπεζα,² ως επί το πλείστον λίθινη,³ κατείχε στην αρχαία ελληνική λατρεία⁴ εξίσου σημαντική θέση με τον βωμό.⁵ Πάνω στην τράπεζα, που βρισκόταν μέσα στον σηκό του ναού σε άμεση γειτνίαση με το λατρευτικό άγαλμα⁶ -σε αντίθεση με τον βωμό που για πρακτικούς λόγους ήταν πάντα έξω από τον ναό-, τοποθετούνταν κατά κανόνα οι αναίμακτες προσφορές⁷ (καρποί, φρούτα, σπόροι, άλευρα, αρτοσκευάσματα, γλυκίσματα κάθε είδους, κρασί, έλαιο, άνθη)· ενίοτε και αντικείμενα ή σκεύη.⁸ Στην πραγματικότητα τοποθετούνταν όλες εκείνες οι προσφορές που δεν έπρεπε να καούν στην πυρά της θυσίας, μεταξύ των οποίων και τα επίλεκτα μέρη (μοίρα) του ωμού κρέατος⁹ από το ιερό σφάγιο, τα οποία προσφέρονταν στον θεό¹⁰ και για τον λόγο αυτό τοποθετούνταν πάνω στην τράπεζά του.¹¹

Η τράπεζα ΕΑΜ 11816

Η δημοσιευόμενη τράπεζα ΕΑΜ 11816 (εικ. 1) ανήκει στον τύπο που καθιερώθηκε στην έρευνα με τον όρο «Athenian Tray Design»¹² και τον οποίον αποδίδουμε στα ελληνικά ως «αττικό τύπο με διακόσμηση δίσκου». Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του είναι η λάξευση στην επιφάνεια της τράπεζας μιας ρηχής, ή και βαθύτερης σε κάποια παραδείγματα, κοίτης,¹³ που

2. Στις αρχαίες πηγές (Άριστοφ. *Πλ.* 678. Δημοσθ. 21,53) και κατ' επέκταση στη βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται οι όροι: τράπεζα, ιερὰ τράπεζα, τράπεζα τοῦ θεοῦ. Στη νεοελληνική γλώσσα χρησιμοποιούνται επιπλέον και οι όροι: τράπεζα προσφορών ή λατρευτική τράπεζα.

3. Αναφέρονται πάντως και κάποιες εξαιρετικές περιπτώσεις σε χρυσό (Αθήν. 15,693ε), άργυρο (Κικ. *ND* 3,34. Αιλ. *Ποικ. Ίστ.* 1,20), ελεφαντοστό και χρυσό (Παυσ. 5,20.1-2), και χαλκό (*IG* II² 120.48. Δημοσθ. 21,53). Σαφώς υπήρχαν και ξύλινες, κάποιες ίσως από ακριβό ξύλο, οι οποίες δεν σώθηκαν. Βλ. συγκεντρωμένα Brulotte 1994, 294.

4. Για την ιερότητα που αντιπροσώπευε η τράπεζα ως αντικείμενο λατρείας πρβλ. Πολύβ. 4,35.4 και 32,27.7-9. Επίσης Gill 1991, 25-26.

5. Στην αρχαία ελληνική γραμματεία η τράπεζα αναφέρεται και ως θυωρός (Σχόλ. στον Καλλίμ. *Ύμνος εις Άρτεμιν* 134,1. Διογ. Λαέρ. 1,119 [= Φερεκύδης, DK 7 B 12]. Τζέτζης, *Σχόλ. στον Λυκόφ.* 93,4a, 93,12a, 93,23. Σούδα, s.v. θυωρός. Ήσύχ. s.v. θυωρόν) ή θυωρίς (Πολυδ. *Όνομ.* 4.123,6. Τζέτζης, *Σχόλ. στον Λυκόφ.* 93,12a) από το ρ. θύειν, το οποίο αν και συνδέεται απευθείας με τις έμπυρες προσφορές, όπως είναι η αιματηρή θυσία, χρησιμοποιείται και για τις αναίμακτες, μέσω της κατάθεσης, προσφορές. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίον ορισμένες φορές τράπεζα και βωμός συγχέονται.

6. Για τη σχέση της τράπεζας με το λατρευτικό άγαλμα βλ. Brulotte 1994, 298-299.

7. Πρβλ. Άριστοφ. *Πλ.* 672-681. Gill 1991, 7-11.

8. Αναφέρονται χρυσά στεφάνια, χρυσές φιάλες, πήλινα ειδώλια, αργαία, κιβωτίδια, τριποδίσκοι, θυματήρια, στλεγγίδες, ψυκτήρες, σικύες, ξύλινα αγάλματα. Βλ. Brulotte 1994, 295, 300-301.

9. Η παλαιότερη βεβαιωμένη αναφορά σε θυσία ωμού κρέατος πάνω στην τράπεζα τοῦ θεοῦ απατὰ σε ιερό νόμο του πρώιμου 4ου αι. π.Χ. από την Αθήνα (*IG* II² 1356. Sokolowski 1969, αρ. 28, *passim*).

10. Τα επίλεκτα αυτά μέρη προσφέρονταν μεν στον θεό αλλά πρακτικά κατέληγαν στους ιερείς ή και σε πολιτικούς αξιωματούχους που συνδέονταν με τις θυσίες, βλ. F. Puttkammer, *Quo modo Graeci victimarum carnes distribuerunt*, Diss. Königsberg 1912, *passim*, κυρίως 19-31. D. Gill, Trapezomata: A Neglected Aspect of Greek Sacrifice, *Harvard Theological Review* 67 (1974) 127-133. F. T. van Straten, *Hiera kalá. Images of Animal Sacrifice in Archaic and Classical Greece*, Leiden 1995, 118-133. Nora Dimitrova, Priestly Prerogatives and *Hiera Moira*, στο Ματθαίου, Polinskaya 2008, 251-257. Gunnel Ekroth, Meat, man and god. On the division of the animal victim at Greek sacrifices, στο Ματθαίου, Polinskaya 2008, 267-269, 283-284.

11. Για τις επιγραφικές μαρτυρίες που επιβεβαιώνουν αυτή την πρακτική βλ. α) Sokolowski 1962, αρ. 41.22-24. *CID* 13.20-22 (Δελφοί· πρώτο μισό του 4ου αι. π.Χ.)· β) *IG* II² 1363.11-12. Sokolowski 1969, 7.12-13 (Ελευσίνα· μετά το 330 π.Χ.)· γ) *IG* II² 1334.2-4 (από το Πλουτώνιο της Αθήνας, κοντά στο Ελευσίνιο· τέλη του 4ου αι. π.Χ.)· δ) Sokolowski 1955, 67A.3-6 (Στρατονίκεια· 3ος αι. π.Χ.)· ε) Sokolowski 1969, 65.84-86 (Ανδανία· 92/1 π.Χ.).

12. Για τον τύπο βλ. Dow, Gill 1965, 107-109. Gill 1991, 69-70. Miller 2001, 461-464, 466-468.

13. Ο D. Gill (Dow, Gill 1965, 105. Gill 1991, 2) χρησιμοποιεί εσφαλμένα τον όρο *εσχάρα* για να αποδώσει τη βάθυνση της τράπεζας. Η *εσχάρα*, όμως, παραπέμπει στην έμπυρη θυσία και τη σπονδή αίματος του σφάγιου στο πλαίσιο τέλεσης της ηρωολατρείας (Gunnel Ekroth, *The Sacrificial Rituals of Greek*

απολήγει στις στενές πλευρές σε μια πλατιά, εξαιρετικά λειασμένη γλώσσα, η οποία αποδίδεται ανάγλυφη πάνω στην πλάκα και πλαισιώνεται εκατέρωθεν από πεταλόσχημα ρηγά λαξεύματα. Πρόκειται για την απόδοση στον λίθο ενός μπρούντζινου δίσκου/σκάφης,¹⁴ σκεύους γνωστού για τη μεταφορά γλυκισμάτων και αρτοσκευασμάτων¹⁵ αλλά και του ωμού κρέατος από το ιερό σφάγιο της θυσίας.¹⁶ Ο τύπος αυτός τράπεζας εμφανίζεται στην Αθήνα μετά τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ.¹⁷ και παράγεται αδιάκοπα για έναν τουλάχιστον αιώνα αργότερα. Στηριζόταν είτε σε επίπεδη συμπαγή βάση είτε σε δύο παράλληλα μεταξύ τους πόδια-πλάκες¹⁸ τοποθετημένα εγκάρσια ως προς την πλάκα (τραπεζοφόρα).¹⁹ Η περίπτωση της τοποθέτησης της ΕΑΜ 11816 πάνω σε έναν απλό λιθοσωρό δεν μπορεί να αποκλειστεί ίσως μάλιστα και να ενδείκνυται εξαιτίας της απουσίας σχετικών ενδείξεων στο κάτω μέρος της πλάκας (εικ. 2).

Στα δεκαπέντε²⁰ σήμερα δημοσιευμένα παραδείγματα του «αττικού τύπου με διακόσμηση δίσκου» θα πρέπει να προστεθεί ως δέκατο έκτο και η τράπεζα ΕΑΜ 11816. Συγκρίνοντάς την, ωστόσο, με ανάλογα μνημεία αντιλαμβανόμαστε αμέσως την προχειρότητα της κατασκευής, ορατή στην αδρομερή λάξευση της στενής πλευράς, της οποίας ο κρόταφος δεν έχει διαμορφωθεί κατακόρυφος, αλλά και στην επεξεργασία επί μέρους λεπτομερειών, όπως το ανισοϋπές χείλος των μακρών πλευρών και η χονδροειδώς επεξεργασμένη κοίτη του δίσκου με το βελόνι. Για αυτούς τους λόγους δεν θα ήταν παράτολμο να διατυπωθεί η υπόθεση ότι η τράπεζα ΕΑΜ 11816 προέρχεται από κάποιο αγροτικό ιερό της θεάς παρά από ιερό του άστεως.

Hero-cults in the Archaic to the Early Hellenistic Periods, Kernos Suppl. 12, Liège 2002, 25-27). Για την εικόνα της *εσχάρας* βλ. Gunnell Ekroth, *Altars on Attic Vases: The Identification of bomos and eschara*, στο Charlotte Scheffer (επιμ.), *Ceramics in Context. Proceedings of the Internordic Colloquium on Ancient Pottery held at Stockholm, 13-15 June 1997*, Stockholm 2001, 115-126.

14. Για τη σκάφην, γνωστή και ως σκαφίδα, σκάφιον και σκάφος, βλ. *RE* III A (1929) 439-442, s.v. skaphe (Leonard). Erika Simon, *Festivals of Attica. An Archaeological Commentary*, Wisconsin – London 1983, 65-66, 70. *DNP* 11 (2001) 608, s.v. skaphe (R. Hirschmann). *ThesCRA* V (2005) 283-284, s.v. 2.b. Kultinstrumente: skaphe (Ingrid Krauskopf).

15. Πρβλ. τους σκαφηφόρους στην πομπή των Μεγάλων Παναθηναίων (*RE* III A (1929) 443-445, s.v. skaphephoroi (Pfister). Diane Harris, *The Treasures of the Parthenon and Erechtheion*, Oxford 1995, 114). Για την απεικόνισή τους στον Παρθενώνα: E. Berger-Madeleine Gisler-Huwiler, *Der Parthenon in Basel. Dokumentation zum Fries*, Mainz 1996, 64, πίν. 46 και πίν. 80,2 (βόρεια ζωφόρος) και 135-136, πίν. 112-113 (νότια ζωφόρος).

16. Πρβλ. την παράσταση σε καμπανικό κρατήρα που χρονολογείται πριν από τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. (E. Gerhard, *Antike Bildwerke*, München 1828, 311-312, πίν. 70. *DarSag* IV (1910) 2.965, εικ. 5994, s.v. Sacrificium (P. E. Legrand). J. D. Beazley, *Groups of Campanian Red-Figure*, *JHS* 63 (1943) 74. Dow, Gill 1965, 106-107, 108, εικ. 4. Gill 1991, 83-84, εικ. 29).

17. Από τις πρωιμότερες του τύπου θεωρούνται οι δύο, αποσπασματικά σωζόμενες, ενεπίγραφες τράπεζες που βρέθηκαν το 1900 στο σπήλαιο του Πανός και των Νυμφών στη Φυλή, βλ. α) ΕΜ 130 (*IG* II² 4835): Α. Σκιάς, *Τὸ παρὰ τὴν Φυλὴν ἄντρον τοῦ Πανός κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1900 καὶ 1901*, *ΑΕ* 1918, 22, αρ. 9. Gill 1991, 74-75, αρ. 58, πίν. 23 (δεξιά), μετά το πρώτο μισό του 4ου αιώνα π.Χ. και β) ΕΜ 128 (*IG* II² 4833): Σκιάς, *ό.π.*, 23, αρ. 10. Gill 1991, 75-76, αρ. 59, πίν. 23 (αριστερά), περί τα τέλη του 4ου αι. π.Χ.

18. Πρβλ. την τράπεζα από τη Νεμέα, Αρχαιολογικό Μουσείο ST 783: Miller 2001, 465, εικ. 4-5.

19. Για λίθινες λατρευτικές τράπεζες της κλασικής περιόδου βλ. Gill 1991, εικ. 8 (σχέδιο).

20. Ο D. Gill (1991, 70-83, αρ. 56-68) απαριθμεί 13 παραδείγματα· ο αρ. 68 πρέπει όμως να εξαιρεθεί, καθώς πρόκειται για πλάκα – κάλυμμα θησαυρού βλ. Elena V. Vlachogianni, «*Marmorgeräte rätselhafter Zweckbestimmung*» und das Problem ihrer Deutung, *AA* 2013-1, 66-67, αρ. 7, εικ. 23-24. Στον κατάλογο του D. Gill θα πρέπει να προστεθούν δύο παραδείγματα από τη Νεμέα (Miller 2001, 461-468) και ένα από τον Άσπρο Πύργο Σερίφου (Χαριτίνη Παγωμένου, *Τα κινητά ευρήματα, στο Παναγιώτα Πάντου (επιμ.), Σέριφος. Ο Άσπρος Πύργος*, Αθήνα 2014, 32 [με εικ.]).

Η επιγραφή

Ίερά: εννοείται ίερά (τράπεζα), όπως γίνεται ευκόλως σαφές από την προηγηθείσα ανάλυση.

Η λέξη τράπεζα αναφέρεται σχετικά σπάνια ρητώς στις επιγραφές²¹ που είναι χαραγμένες πάνω στα ίδια τα μνημεία· στις περισσότερες περιπτώσεις, στις οποίες πρέπει να εντάξουμε και την ΕΑΜ 11816, απουσιάζει. Το όνομα του θεού πάνω στην τράπεζα τίθεται στους κλασικούς χρόνους σε γενική²² ή δοτική²³ πώση, ενώ στους ύστερους ελληνιστικούς²⁴ και αυτοκρατορικούς²⁵ χρόνους αποκλειστικά σε δοτική. Συνεπώς και σε αυτή την περίπτωση, η συμπληρούμενη γενική κτητική Ἄρ[τέμιδος?]²⁶ της τράπεζας ΕΑΜ 11816 δεν αποτελεί εξαίρεση.

Τα γράμματα της επιγραφής ξεκινούν σε απόσταση 4 εκ. από την κάτω αριστερή γωνία της τράπεζας. Δεν είναι χαραγμένα με επιμέλεια και οι αποστάσεις μεταξύ τους δεν είναι σταθερές. Δεξιά, και πολύ κοντά στο δεύτερο Ρ διακρίνεται το ανώτερο τμήμα αβαθούς καθέτου κεραιάς. Είναι ολίγον πιθανόν να ανήκει σε Ε, διότι δεν υπάρχει ίχνος οριζόντιας κεραιάς· μάλλον πρόκειται για ατελή χάραξη κεραιάς γραμματος (Τ;).

Δεν μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για το συνολικό μήκος που θα είχε η τράπεζα, καθώς, και με ασφαλή τη συμπλήρωση των 7 ελλειπόντων γραμμάτων από το όνομα της θεάς Ἄρ[τέμιδος], δεν μπορεί να αποκλειστεί η περίπτωση ότι το όνομα δεν συνοδευόταν από κάποιο επίθετο ή από το όνομα του αναθέτη και το ρήμα.

Χρονολόγηση

Ενδείξεις για τη χρονολόγηση της ενεπίγραφης τράπεζας παρέχει πρωτίστως η μορφή των γραμμάτων, ιδίως του γράμματος Α, του οποίου η οριζόντια κεραιά αρχίζει να διαγράφει μία ανεπαίσθητη καμπύλη, στοιχείο που εμφανίζεται από τον 3ο αιώνα π.Χ. Τα υπόλοιπα πάντως γράμματα θα μπορούσαν άνετα να ανήκουν στον 4ο αιώνα π.Χ.

21. Βλ. Gill 1991, 40-41, αρ. 10, πίν. 3 (*IG* II² 3189)· 41, αρ. 11, εικ. 19 (*IG* XIV 295)· 61-62, αρ. 38 (*MAMA* VII 445)· 66, αρ. 44 (*IDélos* 1807)· 67, αρ. 48 (*IDélos* 2788)· 67, αρ. 49 (*IG* XII 2 535).

22. Βλ. Gill 1991, 37-39, αρ. 8, εικ. 17 (*IG* I³ 981): Ἀπόλλωνος : Ἐρσο (5ος αι. π.Χ.)· Βάρη, σπήλαιο των Νυμφών.

23. Βλ. α) Ν. Μ. Κοντολέον, *ΑΔ* 14 (1931-32), Παράρτ. 50 = *IG* XII Suppl. 104, αρ. 196 (τη δημοσίευσε με σφάλματα ο Gill 1991, 55, αρ. 27, εικ. 28, εκλαμβάνοντάς την ως αδημοσίευτη). Την αναδημοσίευσε ο Α. Π. Ματθαίου, προσθέτοντας νέο, συναρμοζόμενο, θραύσμα, Εἰς *IG* XII Suppl., σ. 104, αρ. 196, *HOPOΣ* 10-12, 1992-1998, 419-422, πίν. 73 (*SEG* 48, 1123): [- - κ]αὶ παῖδες [Δ]ήμητ[ρι] καὶ Κόρη καὶ Διὶ Εὐβ[σ]υλεῖ (4ος αι. π.Χ.), Νάξος, πιθανόν από το Θεομοφόριο· Αρχαιολογικό Μουσείο Νάξου, β) Miller 2001, 464 (*SEG* 51, 359- 53, 288): [- -]δαυρίοις καὶ τῶι θεῶι (περὶ το 300 π.Χ.), Νεμέα, Αρχαιολογικό Μουσείο, ST 783.

24. Βλ. τα αποτμήματα τραπεζών από τη Δήλο: Gill 1991, 65-67, αρ. 42-46 (*IDélos* 2154, *IDélos* 1841, 1807, 2444, 2361): Ἐρμεῖ, Ἥραι, Ἀθηναῖ Νίκη[ι], Νίκη, [Ἀπ]όλλωνι αντίστοιχα.

25. Βλ. Gill 1991, 45-47, αρ. 15, πίν. 5 (*IG* II² 4745): Διονύσωι Αὐλωνεῖ (1ος αι. μ.Χ.), Αὐλώνα· 47-48, αρ. 18 (*IG* V 2 522): [Δ]ε[σ]ποινα[ι] Ἄρτέμιτι (2ος αι. μ.Χ.), Λυκόσουρα Αρκαδίας· 61-62, αρ. 38 (*MAMA* VII 445): Ἡρακλεῖ καὶ τῶ [δή]μ[ω] (1ου/2ου αι. μ.Χ.), Αφροδισιάς· *IG* IV² 2, 760: τῶ ἄφ' Ἡκλ>ίου νέφω Διονύσω θεῶ μεγάλω ἐπηκόφω (μετὰ το 212 μ.Χ.), Αίγινα.

26. Η μοναδική εναλλακτική συμπλήρωση είναι Ἄρ[εως], αλλά, όπως είναι γνωστό, η λατρεία του θεού του πολέμου ήταν ελάχιστα διαδεδομένη. Βλ. σχετικά R. Parker, *Polytheism and Society at Athens*, Oxford 2005, 398. Θεωρώ συνεπώς σχεδόν βέβαιο ότι η ιδιοκτῆτρια θεότητα της δημοσιευόμενης τράπεζας ήταν η Ἄρτεμις.

Τυπικά γνωρίσματα των τραπεζών «αττικού τύπου με διακόσμηση δίσκου», που χρονολογούνται στο πρώτο μισό του 3ου αιώνα π.Χ., έχουν θεωρηθεί από τον D. Gill²⁷ τόσο οι πλατιές ταινίες-πλαίσια που οριοθετούν ολόγυρα την άνω επιφάνεια της πλάκας, όσο και το σύνθετο κυμάτιο που περιθέει εξωτερικά τις τρεις τουλάχιστον πλευρές αυτών των τραπεζών. Εφόσον τα στοιχεία αυτά απουσιάζουν από το παράδειγμα του Εθνικού Μουσείου, είμαστε υποχρεωμένοι να χρονολογήσουμε την τράπεζα ΕΑΜ 11816 προ των αρχών του 3ου αιώνα π.Χ. Κατόπιν τούτων μια χρονολόγηση του μνημείου στη μετάβαση από τον 4ο στον 3ο αιώνα π.Χ. είναι η πλέον ενδεδειγμένη.

Καμία υπόθεση δεν μπορεί να γίνει για την προέλευση της τράπεζας ΕΑΜ 11816, παρόλο που εντάχθηκε στον «αττικό τύπο με διακόσμηση δίσκου», και τούτο αφενός γιατί ένας μικρός αριθμός ανάλογων τραπεζών έχει βρεθεί σε περιοχές εκτός Αττικής,²⁸ και αφετέρου επειδή τα πιο ολοκληρωμένα παραδείγματα του είδους, όπως η τράπεζα ΕΑΜ 4503,²⁹ είναι αγνώστου τόπου εύρεσης. Εάν μάλιστα ισχύει η πρόταση του S. Miller³⁰ περί μιας “κοινής” γλώσσας στην κατασκευή αυτού του τύπου των τραπεζών τότε το ζήτημα της προέλευσης της ΕΑΜ 11816 είναι πραγματικά άλυτο.

Το υλικό κατασκευής της πάντως όπως και η προχειρότητα της εργασίας οδηγούν σε κάποια περιοχή εκτός Αττικής.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

- Brulotte 1994 E.-L. Brulotte, *The Placement of Votive Offerings and Dedications in the Peloponnesian Sanctuaries of Artemis* (Ph.D Univ. of Minnesota 1994), Ann Arbor UMI 1995.
- Dow, Gill 1965 S. Dow, D. H. Gill, S.J., *The Greek Cult Table*, *AJA* 69 (1965) 103-114 πίν. 25-26.
- Gill 1991 D. Gill, *Greek Cult Tables*, New York – London 1991.
- Ματθαίου, Polinskaya 2008 Ά. Π. Ματθαίου, Irene Polinskaya (έπιμ.), *Μικρός Τερομνήμων. Μελέτες εις μνήμην Michael H. Jameson*, Αθήνα 2008.
- Miller 2001 S. G. Miller, *Cult Tables from Nemea*, στο Αλεξάνδρα Αλεξανδρή, Ιφιγένεια Λεβέντη (επιμ.), *Καλλίστευμα. Μελέτες προς τιμήν της Όλγας Τζάχου-Αλεξανδρή*, Αθήνα 2001, 461-468.
- Sokolowski 1955 F. Sokolowski, *Lois sacrées de l'Asie mineure*, Paris 1955.
- Sokolowski 1962 F. Sokolowski, *Lois sacrées des cités grecques. Supplément*, Paris 1962.
- Sokolowski 1969 F. Sokolowski, *Lois sacrées des cités grecques*, Paris 1969.

27. Για τα ενδεικτικά στοιχεία από τα οποία συνάγεται η χρονολόγηση των τραπεζών αυτού του τύπου βλ. Gill 1991, 74, στον αρ. 57.

28. Για τράπεζες του τύπου που βρέθηκαν εκτός Αττικής βλ. α) την τράπεζα από τη Δήλο (W. Deonna, *Le mobilier Délien, Délos* 18, Paris 1938, 81-82, εικ. 116, πίν. 257. Gill 1991, 70, 82, αρ. 66, εικ. 34), β) την τράπεζα από τη Σέριφο (ό.π. σημ. 20), γ) τις δύο τράπεζες από τη Νεμέα (Miller 2001, 461-468), δ) την τράπεζα από τάφο στην Παλαιστίνη (Deonna, ό.π., 82, εικ. 117. Gill 1991, 82, αρ. 67, εικ. 35).

29. ΕΑΜ 4503: Dow, Gill 1965, 105-106, 109, εικ. 2, πίν. 26. Gill 1991, 73-74, αρ. 57, πίν. 22, εικ. 31. *ThesCRA* II (2004) 443, αρ. 210, πίν. 102, s.v. Cult images: offrandes alimentaires, encens, banquets. A. époque grecque (Anne Nercessian). *ThesCRA* V (2005) 235-236, αρ. 513b, s.v. 2.b. Kultinstrumente: Kulttische und tragbare Altäre (Ingrid Krauskopf).

30. Miller 2001, 467.

Εικ. 1. Τμήμα ενεπίγραφης τράπεζας. ΕΑΜ 11816.

Εικ. 2. Η κάτω επιφάνεια της τράπεζας.